

Ante Birin
Eva Katarina Glazer
Tomislav Šarlija
Abelina Finek
Darko Finek
Željka Butorac

POVIJEST 5

Radni udžbenik iz povijesti za peti razred osnovne škole

Udžbenik je namjenjen učenicima kojima je određen primjereni program osnovnog odgoja i obrazovanja.

2. izdanje

2022.

Nakladnik

ALFA d. d. Zagreb
Nova Ves 23a

Za nakladnika

Ivan Petric

Direktorica nakladništva

mr. sc. Daniela Novoselić

Urednici za povijest

dr. sc. Ante Birin

Tomislav Šarlija, prof. savjetnik

Izvršna urednica za povijest

Božana Sliško, prof.

Prilagodba

Željka Butorac, prof. logoped

Recenzija

Ante Kožul, prof.

Lektura

Kristina Ferenčina

Korektura

Magdalena Hadžić

Likovno i grafičko oblikovanje

Zo Dizajn, Dalibor Ferenčina

Izrada zemljovida

Tri dva jedan d.o.o.

Ilustracija

Marina Ćurković, prof.

Fotografija

Darko Finek, Ivor Janković, Krešimir Šarlija, Darko Puharić, Design studio D,
Arheološki muzej u Zagrebu, Arheološki muzej Istre, Muzej vučedolske kulture, Gradski muzej Vinkovci,
www.shutterstock.com, wikipedia.com, PxHere, PICRYL, arhiva Alfe

Digitalno izdanje

Alfa d. d.

Mozaik Education Ltd.

Tisak

TISKARA ZRINSKI d. o. o.

Proizvedeno u Republici Hrvatskoj, EU

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske:

KLASA: **602-09/19-03/00281**, URBROJ: **533-06-19-0002**, od **24. lipnja 2019.** godine.

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem **001138263**.

OPSEG PAPIRNATOG IZDANJA	MASA PAPIRNATOG IZDANJA	KNJIŽNI FORMAT	CIJENA
240 str.	506 g	265 mm (v) x 210 mm (š)	110,00 kn

Digitalno izdanje dostupno je na digitalnoj platformi *mozaLearn* na internetskoj adresi **www.mozaweb.com/hr**

pod identifikacijskim brojem **HR-ALFA-POV5-0556**

© **Alfa**

Ova knjiga, ni bilo koji njezin dio, ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Mozaik Education Ltd. zadržava intelektualno vlasništvo i sva autorska prava za komercijalne nazive *mozaBook*, *mozaWeb* i *mozaLearn*, digitalne proizvode, sadržaje i usluge proizvedene neovisno o nakladniku Alfa d. d.

Draga učenice, dragi učenice,
ove školske godine susrest ćeš se s novim nastavnim predmetom koji se zove Povijest. Krenut ćeš na dugo putovanje kroz prošlost i upoznati se sa zbivanjima i događajima iz prošlih vremena. Udžbenik koji imaš u ruci plod je marljivog rada skupine autora, dizajnera i grafičara koji su se trudili prikazati ti da povijest nisu samo ratovi i osvajanja, nego i graditeljska i umjetnička djela te kulturna dostignuća nastala kao plod ljudske djelatnosti.

Kako bismo nastavne sadržaje upotpunili dodatnim zanimljivostima za tebe smo pripremili i digitalnu inačicu udžbenika koja se nalazi na digitalnoj platformi **mozaBook**. Bogatstvo digitalnih sadržaja omogućit će ti da poznate građevine i umjetnička djela doživiš u trodimenzionalnom obliku kao i da virtualno prošećeš po starim gradovima.

Kretanje vojski i njihovu strategiju u poznatim bitkama predočit će ti animirani isjecci a kreativni testovi i kvizovi pomoći će ti lakše ponavljanje gradiva.

Budući da povijest teče u vremenu, putovanje koje smo započeli u petom razredu nastaviti ćemo sve do osmog razreda. Želimo ti mnogo uspjeha te da s radošću stječeš nova znanja o prošlosti čovjeka, ali prije svega da ti udžbenik Povijest 5 bude knjiga koju ćeš s osmijehom na licu držati u svojim rukama.

Tvoji autori

DOBRO DOŠLI U PROŠLOST!

Gledam i učim

Omogućuje ti da na odabranim primjerima detaljnije učiš putem slikovnih povijesnih izvora i ilustracija tako da analiziraš dijelove pojedinih građevina i načina života ljudi.

Zemljovidi

Udžbenik je opremljen zemljovidima. Oni će ti omogućiti lakšu navigaciju prostorima na kojima su se događali pojedini povijesni događaji i procesi.

Pitanja i zadatci

Ispod svakog odjeljka nalaze se pitanja vezana uz taj odjeljak. Uz pomoć pitanja i zadataka ponovit ćeš nastavne sadržaje pojedinog odjeljka.

Središnji tekst udžbenika

Podijeljen je na kraće odjeljke (najčešće četiri) i sadrži glavninu nastavnih sadržaja koji će ti pomoći na tvom putu kroz prošlost.

Ikona za atlas

Ova ikona upućuje na dodatne zemljovide koji se nalaze u Školskom povijesnom atlasu. Oni će ti pružiti dodatne informacije o obrađivanim temama koje nisu stale na zemljovide u udžbeniku.

Ponovimo

Skupina rubrika na kraju lekcije (Ponovimo, Istraži, Projektni zadatak i Znam mogu hoću) nudi zanimljiv način ponavljanja nastavnih sadržaja putem grafičkog prikaza, ali ti ujedno daje i prijedloge za samostalno istraživanje te samovrednovanje naučenog.

Slikovni materijali

Udžbenik je bogato opremljen slikovnim materijalima. Pored svake slike nalazi se njezin potpis (objašnjenje) i pitanje vezano uz sliku. Pitanja pored slika često potiču na dodatno istraživanje te na samostalno zaključivanje učenika.

SADRŽAJ

I. ŠTO JE POVIJEST?

1. UVOD U POVIJEST	10
2. VRIJEME I PROSTOR	15

II. LJUDI PRAPOVIJESNOG DOBA

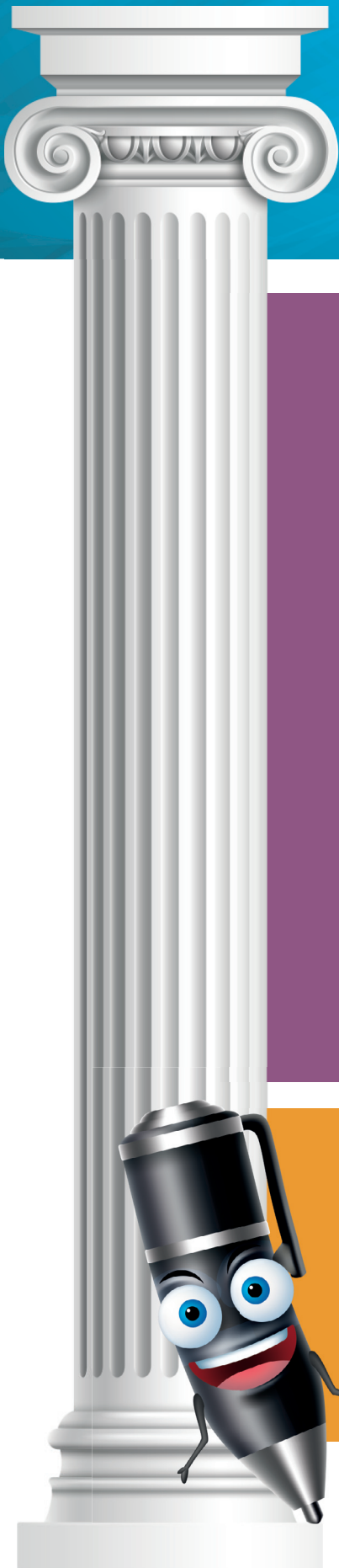
1. POJAVA I PROSTORNO ŠIRENJE
ČOVJEKA	22
2. ČOVJEK OTKRIVA NOVA
ORUĐA I TEHNIKE	27
3. ŽIVOT LJUDI KAMENOG DOBA	34
4. ŽIVOT LJUDI METALNOG DOBA	42

III. PRVE CIVILIZACIJE

1. CIVILIZACIJE STAROG ISTOKA	50
2. RAZVOJ PISMA	56
3. MEZOPOTAMIJA	62
4. EGIPAT - POSTANAK I RAZVOJ	69
5. EGIPATSKA RELIGIJA I
UMJETNOST	74

IV. GRČKI SVIJET

1. SREDOZEMLJE – RASKRIŽJE
KULTURA	84
2. GRČKA – ZEMLJA POLISA	90
3. SPARTA I ATENA – SLIČNI
A OPET RAZLIČITI	96
4. ŠTO JE POVEZIVALO GRKE?	101
5. SVAKODNEVICA STARIH GRKA	108
6. GRČKA BAŠTINA U MODERNOM
SVIJETU	113
7. GRČKO PERZIJSKI RATOVI	118
8. GRČKI SVIJET – VRHUNAC I PAD	123
9. ALEKSANDROVA OSVAJANJA
I HELENIZAM	130

V.

RIMSKI SVIJET

1. RIM PRIJE RIMA	140
2. RIMSKA DRŽAVA OD KRALJEVSTVA DO CARSTVA	146
3. RIMSKO DRUŠTVO	152
4. RIMSKA VOJSKA	157
5. RIM GOSPODAR SVIJETA	164
6. KRIZA I SLOM REPUBLIKE	171
7. CARSKI RIM – ROĐENJE I VRHUNAC	176
8. VJEROVANJA STARIH RIMLJANA	184
9. SVAKODNEVICA I ZABAVA STARIH RIMLJANA	189
10. RIMSKA KULTURA I UMJETNOST	197
11. NOVA VJERA – KRŠĆANSTVO	204
12. KRIZA, MIGRACIJE I PAD RIMSKOG CARSTVA	211

VI.

ANTIČKA BAŠTINA U HRVATSKOJ

1. GRČI NA JADRANU	222
2. RIMLJANI OSVAJAJU PODRUČJE DANAŠNJE HRVATSKE	226
3. RIMSKA BAŠTINA U HRVATSKOJ	232

I. ŠTO JE POVIJEST?

Naučit ćeš...

FILOZOFSKO- -RELIGIJSKO-KULTURNO PODRUČJE

▶ opisati važnost učenja povijesti
(POV OŠ E.5.1)

▶ prepoznati različite vrste
povijesnih izvora (POV OŠ E.5.1)

▶ poredati velika povijesna
razdoblja prema slijedu od
najstarijeg do najmlađeg
(POV OŠ E.5.1)

▶ razlikovati različite načine
računanja vremena
(POV OŠ E.5.1)

▶ procijeniti važnost uloge
arheologa i arheoloških
iskapanja (POV OŠ E.5.1)

1789.
Početak Francuske
revolucije

1991.
Međunarodno
priznanje
Republike Hrvatske

753. pr. Kr.
Osnutak grada
Rima

oko 130 000 pr. Kr.
Na Hušnjakovu
brdu u Krapini žive
neandertalci

888.
Natpis hrvatskog
kneza Branimira
iz Gornjeg Muća

1. UVOD U POVIJEST

ŠTO JE POVIJEST? ZAŠTO JE UČIMO?

Povijest je znanost koja **otkriva, proučava**
i objašnjava prošlost ljudi od najstarijih vremena do danas.

Prošlost čovječanstva jako je duga.

Tijekom tog dugačkog vremenskog razdoblja

ljudi su živjeli na različite načine,

radili su, učili, mijenjali svijet.

Činili su dobre i loše stvari, ratovali,

ali i otkrili mnoge korisne izume,

poboljšali život i omogućili napredak čovječanstvu.

Prije dvije tisuće godina Rimljanin **Ciceron** je rekao

da je **povijest učiteljica života**.

Učimo povijest kako ne bismo ponavljali greške iz prošlosti.

U tome nam pomažu **povjesničari** – znanstvenici koji istražuju prošlost.

Prvi povjesničar kojeg nazivamo **ocem povijesti**

bio je **Herodot**.

Opća povijest proučava povijest svih naroda,

a **nacionalna povijest** proučava povijest **samo jednog naroda**.

→ **Objasni** što je **povijest** i **zašto** je učimo.

→ Poveži odgovor s izrekom **da je povijest učiteljica života**.

→ Što proučava **opća**, a što **nacionalna povijest**?

POVIJESNI IZVORI (VRELA)

Povijesni izvori ili povijesna vrela su svi **ostatci prošlosti** koji su **sačuvani**.

Postoji nekoliko vrsta povijesnih izvora (vrela):

materijalni, pisani, slikovni, zvukovni te usmena predaja.

POVIJESNI IZVORI	PRIMJER	GDJE SE ČUVAJU
materijalni	građevine, oružje, oruđe, novac, nakit...	muzeji
pisani	dokumenti, zakoni, povelje, natpisi, pisma, novine...	arhivi, knjižnice
slikovni	slike, fotografije, filmske i digitalne snimke	galerije, fonoteke
zvukovni	audio i videozapisi na različitim medijima (magnetofonske vrpce, gramofonske ploče, kasete, CD, DVD, razni moderni uređaji)	filmoteke, fonoteke
usmena predaja	priče, legende, mitovi, bajke	usmeno prenošenje

Neki povijesni izvori nalaze se u **našoj blizini**,

no do mnogih nije jednostavno doći

jer su često teško oštećeni ili se nalaze pod zemljom. Otkopavanjem i istraživanjem takvih ostataka bave se **arheolozi**.

Predmeti koje arheolozi pronađu čuvaju se u muzejima.

Muzeji su ustanove u kojima se čuvaju različite vrste povijesnih izvora.

Arhivi su posebne ustanove u kojima se čuvaju pisani povijesni izvori.

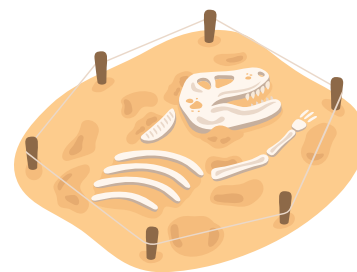
- Nabroji vrste povijesnih izvora i mjesta gdje se čuvaju.
- Jesi li posjetio/posjetila neki muzej?
- Opiši što si vidio/vidjela.

ARHEOLOGIJA

1 Znanost koja preko materijalnih izvora, pronađenih tijekom sustavnih iskopavanja ili kao slučajni nalazi, objašnjava kako su ljudi nekad živjeli zove se **arheologija**.

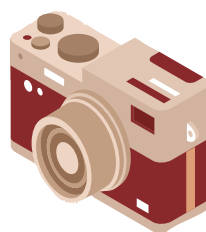

2 Mjesta arheoloških iskopavanja ponekad su vidljiva na površini (poput ostataka starih građevina) dok se ponekad kriju ispod zemlje (poput grobova).

3 Arheolozi prilikom iskopavanja moraju biti vrlo oprezni kako ne bi oštetili predmete koji se kriju u zemlji.

4 Tijekom iskopavanja svi nađeni predmeti pomno se bilježe i fotografiraju kako bi se točno znalo gdje je koji predmet nađen.

5 Nakon njihova čišćenja i zaštite pronađeni se predmeti predaju na čuvanje u muzeje.

MUZEJ

1 Muzeji su ustanove u kojima se čuvaju različite vrste predmeta koje su napravili ljudi ili koji su nastali djelovanjem prirode.

3 Predmeti koji se čuvaju u muzejima pribavljeni su na različite načine: putem arheoloških iskopavanja, darovanjem ili kupnjom.

2 Mnogi su muzeji posvećeni jednom području pa tako, na primjer, imamo zasebne povijesne i arheološke muzeje. Arheološki muzej u Splitu osnovan 1820. najstariji je muzej osnovan na području Hrvatske.

4 S obzirom na njihovu starost i vrijednost, mnogi se predmeti moraju čuvati u staklenim vitrinama ili u posebnim uvjetima (pod točno određenom temperaturom zraka) kako se ne bi oštetili.

PITANJA

1. Dopuni sljedeće rečenice.

Povijest **samo jednog** naroda proučava _____ povijest.

Povijest **svih naroda** proučava _____ povijest.

Znanstvenici koji istražuju prošlost **nazivaju se** _____.

Ocem povijesti smatramo **grčkog** povjesničara _____.
(upiši ime povjesničara)

2. Istraži jesu li u tvom kraju (koji osim tvog mjesta stanovanja obuhvaća širu okolicu) živjele istaknute povijesne osobe.

IME I PREZIME OSOBE	PO ČEMU SE OSOBA ISTIČE, KOJOM SE DJELATNOŠĆU BAVILA...

3. Materijalni povijesni izvori čuvaju se u:

a) knjižnici

b) muzeju

c) galeriji

Ponovimo!

UVOD U POVIJEST

Povijest - znanost koja otkriva, proučava i objašnjava prošlost ljudi od najstarijih vremena do danas

Herodot
– otac povijesti

povijest
opća i nacionalna

POVIJESNI IZVORI

- materijalni
 - pisani
 - slikovni
 - zvukovni
- usmena predaja

muzeji,
arhivi,
knjižnice,
galerije,
filmoteke,
fonoteke

Znam, mogu, hoću!

- ✓ objasniti svojim riječima **zašto učimo** povijest
- ✓ nabrojiti **povijesne izvore**
- ✓ opisati što rade **arheolozi**

2. VRIJEME I PROSTOR

RAČUNANJE VREMENA

Kalendari služe da bi se lakše snalazili u vremenu.

U prošlosti su narodi brojili godine i računali vrijeme **od nekog** za njih **važnog** događaja. Takav način računanja vremena nazivamo **era**.

Era je dugo vremensko razdoblje koje **počinje** nekim važnim **događajem**.

Računanje vremena kod različitih naroda i vjera

Židovi – od 3761. g. pr. Kr.	postanak svijeta prema židovskom vjerovanju
Grci – od 776. g. pr. Kr.	prve Olimpijske igre
Rimljani – od 753. g. pr. Kr.	osnutak grada Rima
Kršćani – od 1. g.	rođenje Isusa Krista
Muslimani – od 622. g.	prelazak Muhameda iz Meke u Medinu

Čovječanstvo danas računa vrijeme od **rođenja Isusa Krista**.

Zato se ta era naziva **kršćanska era**.

Za događaje koji su se dogodili **prije** Kristova rođenja kažemo da su se dogodili **prije Krista** (pr. Kr.).

Za prikaz tijeka povijesnih događaja.

koristimo **crtu ili lentu vremena**.

Događaje **prije** Kristova rođenja brojimo unatrag.

Važno je utvrđivati vremenski slijed pojedinih događaja.

Pojmovnik

Meka - grad u Saudijskoj Arabiji, duhovno središte vjere islama

Medina - grad u Saudijskoj Arabiji, u koji je prorok Muhamed preselio uslijed sukoba sa svojim protivnicima u Meki

2000.
prije Krista

1000.
prije Krista

1.

1000.
poslije Krista

2000.
poslije Krista

1

Vremenska crta

Razdoblje prije Krista i
razdoblje poslije Krista.

→ Izradi vremensku crtu i na
njoj označi četiri događaja
prema vlastitom izboru.

POVIJEST I GEOGRAFIJA

Za proučavanje davnih događaja iz prošlosti
potrebno je **snalaziti se i u vremenu i u prostoru**.

Pri snalaženju u prostoru koristimo **znanja iz geografije**
uz pomoć **geografskog zemljovida**.

U povijesti se služimo povijesnim zemljovidima.

Zbirku zemljovida nazivamo **atlas**.

→ Objasni čemu **služe** povijesni zemljovidi.

2

Povijesni i geografski zemljovid

Povijest i geografija
dviije su usko
povezane znanosti.
Geografska znanja i
vještine olakšavaju
povjesničarima
tumačenje pojedinih
povijesnih procesa i
događaja.

→ Uoči i opiši razlike
između povijesnog i
geografskog zemljovida.

RAZDOBLJA PROŠLOSTI

Od pojave čovjeka na Zemlji do danas
prošlo je **nekoliko milijuna** godina.

Povjesničari su to vrijeme podijelili
na nekoliko **velikih povijesnih razdoblja**.

Otkriće pisma oko **3300. pr. Kr.** određeno je
za granicu **prapovijesti i povijesti**.

Razdoblje prije pojave pisma naziva se **prapovijest**,
a podijeljeno je na **kameno i metalno doba**.

Razdoblje **nakon** otkrića pisma naziva se **povijest**.

Traje **do danas** i dijeli se na
stari vijek, srednji vijek, novi vijek i najnovije doba.

Sva navedena razdoblja
nisu u **svim** dijelovima svijeta nastupila istodobno.

- Uz pomoć **crte vremena** odredi **velika povijesna razdoblja**.
- Objasni u čemu je **važnost otkrića pisma**.
- U kojem povijesnom razdoblju **živiš**?

PITANJA

1. Zaokruži slovo ispred točnog odgovora (jedan je odgovor točan).

Tijek povijesnih događaja **pregledno** prikazujemo:

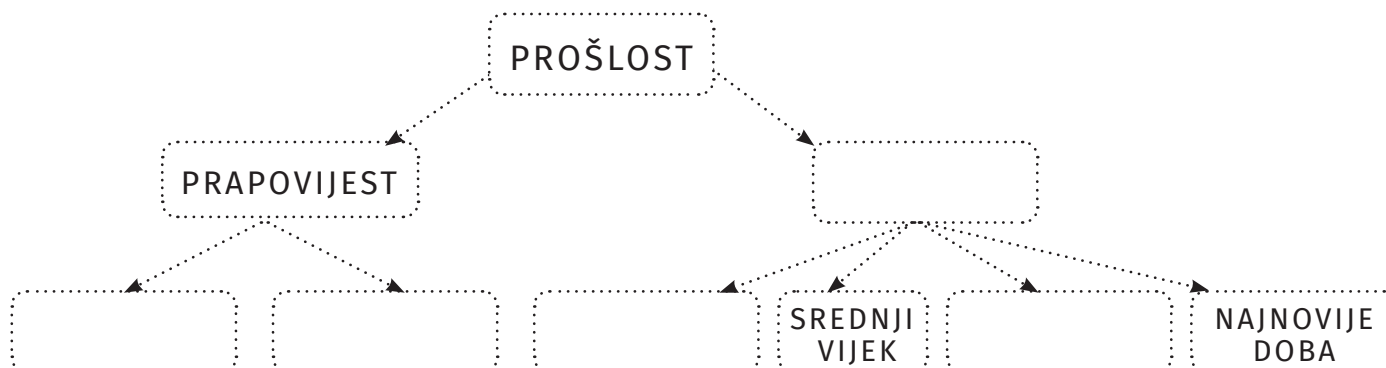
- a) na povijesnom zemljovidu
- b) na crti vremena
- c) na geografskom zemljovidu

2. **Dopuni** sljedeće rečenice.

Kao **granicu** između prapovijesti i povijesti smatramo izum _____.

To se dogodilo oko _____ godine prije Krista.

3. Upiši podatke koji **nedostaju**.

Ponovimo!

RAČUNANJE VREMENA

era

kronologija

kalendar

crtā
ili lenta vremena

zemljovid:
- geografski
- povijesni

atlas - zbirka
zemljovida

Znam, mogu, hoću!

- ✓ na vremenskoj crti **označiti razdoblja** prošlosti
- ✓ različite godine smjestiti u **odgovarajuće stoljeće**
- ✓ razlikovati **povijesni i geografski** zemljovid

19

II. LJUDI PRAPOVIJESNOG DOBA

Naučit ćeš...

DRUŠTVO

usporediti život ljudi u starije i mlađe kameno doba u svijetu i na hrvatskom povijesnom prostoru (**POV OŠ A.5.1**)

opisati društvene promjene u prapovijesti (**POV OŠ A.5.1**)

objasniti raslojavanje društva i teritorijalne zajednice u metalno doba (vučedolska kultura i Kelti) na hrvatskom povijesnom prostoru (**POV OŠ A. 5.1**)

EKONOMIJA

razlikovati skupljača hrane i lovca; ratara i stočara; obrtnika i trgovca u prapovijesti (**POV OŠ B.5.1**)

objasniti pojavu proizvodnje hrane, obrta i trgovine u pojedinim ljudskim zajednicama u prapovijesti (**POV OŠ B.5.1**)

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

izdvojiti najvažnije izume u prapovijesti (**POV OŠ C.5.1**)

opisati kako su znanost i tehnologija promijenili život ljudi u prapovijesti (**POV OŠ C.5.1**)

FILOZOFSKO-RELIGIJSKO-KULTURNO PODRUČJE

razlikovati umjetnost oblikovanja predmeta svakodnevne upotrebe u prapovijesti (**POV OŠ E.5.1**)

objasniti najstarija vjerovanja (**POV OŠ E.5.2**)

navesti primjere prvih poznatih kalendara na hrvatskom povijesnom prostoru (**POV OŠ E.5.2**)

